PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

PAMUKKALE UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Sayı/*Number* 8 Ocak/*January* 2011 ISSN 1308 - 2922

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT

Baş Editör
Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR

İngilizce Düzeltme
Yrd. Doç. Dr. Recep Şahin ARSLAN

Hakemli bilimsel bir dergi olan PAUSBED yılda üç kez yayımlanmaktadır.
Dergide yayımlanan çalışmalardan, kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir.
Çalışmaların tüm sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Grafik ve Dizgi
Gülderen ÇAVUŞ ALTINTAŞ

Baskı
Gültürk Ofset
0258 263 80 53

Yazışma Adresi
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rektörlük Binası Kat: 2
Kınıklı Yerleşkesi 20070 Kınıklı – DENİZLİ / TÜRKİYE
Tel. + 90 (258) 296 22 10 Fax. +90 (258) 296 23 47
e-posta: **pausbed@pau.edu.tr**

Danışma ve Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Rıza ERDEM	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. M. Yaşar ERTAŞ	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Nurten SARICA	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan BAŞTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk Burak HAŞILOĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin SEZER	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aydın SARI	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kamil ORHAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kerim DEMİRCİ	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Recep Şahin ARSLAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Safi AVCI	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Saim CİRTİL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkan ERDOĞAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkay Nuri TOK	Pamukkale Üniversitesi

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Candan TERVİEL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Duran NEMUTLU	Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Hatice SOFU	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YEREBAKAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet MEDER	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar ALTINOK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ertuğrul İŞLER	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Hande SEBER	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Köksal ALVER	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÇELİK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Tuncer ASUNAKUTLU	Muğla Üniversitesi
Doç. Dr. Turgay UZUN	Muğla Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aliyar DEMİRCİ	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bülent EVRE	Yakın Doğu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cumhur Yılmaz MADRAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmet PARLAK	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali ÇELİKEL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Meryem AYAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Rıza SAM	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Safi AVCI	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serkan GÜZEL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Turan PAKER	Pamukkale Üniversitesi

Dergimizin bu sayısına gönderilen makaleleri değerlendiren hakem kuruluna teşekkürlerimizi sunarız.

Sekreterya

Recep DURMUŞ

Azize ŞIRALI

İÇİNDEKİLER/*CONTENTS*

Meltem SÖYLEMEZ.....**1**
Feminist Sanat ve Yapısöküm Kadın İmgeleri
Feminist Art and Deconstruction Woman Image

Aydın GÖRMEZ.....**11**
Contradictions in Waiting for Godot and Endgame
Godot'yu Beklerken ve Son Oyun'da Çelişkiler

Ayşe İRMİŞ - Neslihan AKÇA **19**
Aile İşletmelerinde Aile Üyelerinin İstihdamı Denizli Aile İşletmelerinde Bir Araştırma
Employment of Family Members in Family Businesses: a Study in Denizli Family Businesses

Bilal SÖĞÜT - Yıldız DUMAN ERCAN.....**35**
Raffaello Santi'nin "The Fire in the Borgo" Adlı Freskinde Betimlenen Mimari Unsurlar Üzerine Bir Değerlendirme
The Evolution of the Descriptions of the Architectural Elements in the Fresco of "the Fire in the Borgo" by Raffaello Santi

Battal OĞUZ.....**47**
Gustave Flaubert'ın Istanbul Destinasyonu
Istanbul Destination of Flaubert

Çağla TAŞÇI.....**57**
Turkish Students' Perceptions on the Curriculum for Interactive and Technology Enhanced English as a Foregin Language
Türk Öğrencilerinin İnteraktif ve Teknoloji Destekli Ingilizce'nin Yabancı Dil Olarak Öğretildiği Müfredat Hakkındakı Görüşleri

Fatma KALPAKLI.....**77**
The Impact of Colonialism Upon the Indigenous and the English Women Characters in the Mimic Men
Mimic Men Adlı Romanda Sömürgeciliğin İngiliz ve Yerli Kadın Karakterler Üzerindeki Etkileri

Rezzan AYHAN TÜRKBAY – Ferihan POLAT.....**85**
Neoliberalizmde Özgürlük Paradoksu ve Sosyal Haklar
The Paradox of Liberty in Neoliberalism and Social Rights

Sami ZARİÇ.....**99**
Demokratikleşme ve Etkin Bir Siyasal Sistem Oluşturma Bağlamında Türkiye'de Siyasi Partilerde Lider Hegemonyası ve Lider Değişimi Sorunsalı
The Problem of Leader Hegemony in Political Parties and Changing of Leader in Turkey in the Context of Democratization and Forming an Effective Political System

Serkan GÜZEL – Mehmet MEDER.....**117**
Doğudan Göçün Denizli Toplumsal Yaşamındaki Yansımaları
Repercussions of Migration from East in Denizli Societal Life

Yener ÖZEN.....**137**
Kişisel, Sosyal, Ulusal ve Küresel Sorumluluk Bağlamında Toplumun Yeniden İnşası: Mekân
Personal, Social, National and Global Responsibility in the Context of Re-Building the Society: Space

Zennure KÖSEMAN.....**149**
The Representation of Double Nature in Wuthering Heights
Uğultulu Tepelerde Çifte Tabiatın Temsili

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Sayı 8, 2011, Sayfa 99-115

DEMOKRATİKLEŞME VE ETKİN BİR SİYASAL SİSTEM OLUŞTURMA BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERDE LİDER HEGEMONYASI VE LİDER DEĞİŞİMİ SORUNSALI

Sami ZARİÇ*

Özet

Ülkemizde siyasi partilerde liderler, gerek partinin kuruluşunda karizmasıyla ilgi odağı olup kadroyu oluşturmada, gerekse partinin ilerleyen süreçlerde siyasi etkinliğinde çok ön plana çıkmaktadır. Parti içi demokrasiyle ilgili olarak ülkemizde sıkça sözü edilen konulardan biri, liderlerin partilere egemen oluşlarıdır. Ülkemizde çok partili demokrasiye geçişten bu yana geçen 50 küsur yıllık dönemde kurulan 180 civarında partide bir-iki istisna dışında genel başkanların parti içi seçimler yoluyla değişmediği bir gerçektir. Şu bir gerçek ki siyasi partilerimizde bugüne kadar lideri tartışmak veya değiştirmek yolu daima kapalı olmuştur. Hukuksal düzeyde alınacak önlemler ne derece doğru ve yerinde olursa olsun, düşünsel ve kültürel düzeyde bir düzelme ve gelişme olmadıkça sorunun aşılmasında zorluklarla karşılaşılması kaçınılmaz olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Siyasi parti, Lider, Lider değişimi, Lider hegemonyası, Parti içi demokrasi.*

THE PROBLEM OF LEADER HEGEMONY IN POLITICAL PARTIES AND CHANGING OF LEADER IN TURKEY IN THE CONTEXT OF DEMOCRATIZATION AND FORMING AN EFFECTIVE POLITICAL SYSTEM

Abstract

In Turkey, leaders of political parties have always loomed large both in the founding of the party through their charisma and in the political impact of the party during political struggle. It has always been mentioned that the hegemony of leaders in party is a critical problem. For instance, in 50 years after starting the multiparty system in Turkey there has been no change of party leaders through elections in party except one or two political parties. It is a fact that to discuss the leader's position or the way to change leader has always been a taboo. No matter what the degree or accuracy of the legal measures have been, it would be unavoidable to encounter with obstacles while trying to surmount the hegemony problem without any development in cultural and mental level.

Key Words: *Political Party, Leader, Changing of Leader, Leader Hegemony, Democracy in Party.*

1. GİRİŞ

Lider bütün demokratik kurumlarda özel ve önemli bir yere sahiptir. Liderin temsil etme yönüyle belirli yetkileri de birlikte kullanma imkânı söz konusudur. Batı demokrasilerine bakacak olursak, siyasi parti liderliğinin keyfi bir buyurganlıktan öteye demokratik imaj taşıdığını; liderin yönetimin başı olarak koordinasyon görevi üstlendiği görülmektedir. Liderin tutum ve davranışları doğal olarak liderin siyasal kültürüne, siyasal bilincine, eğitim ve ekonomik düzeyine ve demokrasi ilkelerine bağlılık ölçüsüne göre değişebilmektedir (Tuncay, 1996: 73).

Ülkemizde siyasi partilerde liderler, gerek partinin kuruluşunda karizmasıyla ilgi odağı olup kadroyu oluşturmada, gerekse partinin ilerleyen süreçlerde siyasi etkinliğinde çok ön plana çıkmaktadır. Bu durum ülkemizde bahsi geçen dönemlerde hemen hemen tüm partiler için geçerli bir olgudur. Bu nedenle liderler ve kişilikleri, siyasi partilerin başarısında ve

*İnönü Üniversitesi Yüksek Lisans öğrencisi, Kıdemli Uzman, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Malatya İl Koordinatörlüğü, Milli Egemenlik Cad. No: 57, MALATYA.
e-posta: zaricsam@hotmail.com

yaşamlarını sürdürme konularında oldukça büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'de siyasal hayatta liderler partinin yönetiminde çok etkin olmaktadır. Hatta liderin başarısı ve popülaritesi ile partinin başarısı arasında paralellikler görülmektedir. Liderin prestiji azaldığında partinin konumu da sarsılmaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet döneminde ülkemiz siyasetinde liderlerin ağırlığı oldukça hissedilmiş ve hatta iktidardaki partinin yönettiği dönemler lider ismiyle özdeşleşmiştir.

Ülkemizde siyaset, Cumhuriyet'in ilanından itibaren, partilerini de tek adam zihniyeti ile yöneten siyasi liderlerin hakimiyeti altında cereyan etmiş ve her zaman bu liderlerin ismi çevresinde dönmüştür. Siyasi liderler, bu süreçte, demokrasinin tüm aşamalarında çok hayati rol oynamıştır.

Siyasi liderlerin düşünsel altyapıları, dünya görüşleri, hedefleri, liderlik tarzları ve izledikleri stratejiler siyasal hayatımıza damgasını vurmuştur ve vurmaktadır. Öyle ki liderlerin gündelik hayattaki söz ve davranışları siyasal rejimimizi bir meşruiyet krizinin eşiğine getirebilmekte veya böyle bir krizin önlenmesini sağlayabilmektedir (Heper ve Sayarı, 2008: 7,8).

Aslında siyasetçilerin kişisel tavrı ve liderlik üslubu bütün dünyada siyaset kurumunun meşruiyetini, otoriter rejimlerden demokrasiye geçişleri ve demokrasinin istikrarını etkiler. Bu yüzden sosyal bilimlerde gelişmiş ülkelerde 'siyasal liderlik' çalışmaları siyaset biliminin alt disiplini olarak kurumsallaşmış ve konu üzerine geniş bir literatür üretilmiştir (Çınar, 2008).

Ülkemizde konuyla ilgili basılan eserler sadece siyasi portreler düzeyinde kalmakta ve bu konu üzerine çok ciddi az sayıda akademik araştırmaya rastlanmamaktadır. Bu konu dönem dönem siyasi konjonktüre veya yazarın siyasi görüşüne uygun şekilde gazete köşelerinde de kendisine yer bulmaktadır. Konuyla ilgili birçok bilimsel çalışmada ise siyasi partilerde demokrasi konusu işlenirken liderlerin aşırı yetkilerine ucundan değinilmektedir.

Bu araştırmayla ülkemiz siyasal hayatında etkin olan partilerde liderlerin ne derece etkin rol oynadıkları ve siyasi partilerde lider değişimi konusu incelenecektir. Bu çerçevede ilerleyen bölümlerde Avrupa'dan lider değişimi konusunda örnek olaylar aktarılacak ve ülkemizde belli başlı siyasi parti tüzüklerinde liderlik süresinin kaç dönemle sınırlandırıldığı incelenecektir. Böylelikle bundan sonra siyaset ve siyasi partiler konusunda yapılacak çalışmalara mütevazi bir katkı sağlanması hedeflenmektedir.

2. BAZI KAVRAMLAR

2.1. Lider

TDK'nın Güncel Türkçe Sözlüğü'nde lider kelimesi "Bir partinin veya bir kuruluşun en üst düzeyde yönetimiyle görevli kimse, önder, şef." şeklinde açıklanmaktadır (Türk Dil Kurumu,2010). Bu açıklama bizlere liderlik ile ilgili genel bir tarif vermekle beraber siyasi liderlik açısından daha geniş tanımlara bakmak gerekir.

Bir başka kaynakta; liderlik "bireylerin ortak yaratılan vizyona dönük olarak bir araya gelmesini, istekli ve coşkulu olarak ortak hedefleri benimsemesini ve bu hedeflerin gerçekleşebilmesi için güçlenerek bütün varlıkları ile katkıda bulunmasını sağlayan enerjik bir süreç " olarak açıklanmaktadır (Ergün, 2010).

İşte lider tam da bu bahsedilen enerjik sürecin yöneticisidir. Eğer lider enerjik olabilirse diğer bireyleri veya kitleyi de harekete geçirebilecektir. Bu çerçeveden bakılınca günümüz siyasi liderlerinin genç, dinamik, sportif görünmek için neden bu kadar çaba harcadıkları anlaşılabilecektir.

2.2. Siyasal liderlik

Siyasal liderlik, toplumun gözü önünde olan, üzerinde çok konuşulan, fakat değerlendirmesi zor, karmaşık, bir olgu olup liderliğin daha çok göz önünde açık bir olgu haline gelmesi medya ve özellikle televizyon yolu ile gerçekleşmektedir (Söylemezoğlu, 2010). Tabii artık günümüzde siyasetin özellikle de liderler açısından bir de internet boyutu vardır. Artık hemen hemen çoğu liderin bir web sitesinin olması adeta bir zaruret halini almıştır. Bu web siteleri artık lidere ulaşmada veya tanıma da önemli bir araç halini almıştır.

Siyasi lider kavramı da "Siyaset ve siyasi partiler

aracılığıyla ülkeyi yöneten veya yönetmeye aday olan liderler" için kullanılabilir ve siyasal liderlik siyasetin sanat yönünün çok daha ağır bastığı bir alandır. Siyasi liderlik, siyaset bilimi araştırmaları kapsamına dahil olmakla birlikte, farklı özelliklerin de kendini gösterdiği bir olgudur (Söylemezoğlu, 2010).

Sayarı (2008: 12) siyaset biliminde yakın yıllardaki çalışmalarda, siyasi liderliğin değişik biçimlerde tanımlandığına işaret eder. Sayarı, bu çalışmalarda, siyasi liderliğin asgari düzeyde iki kritik unsuru gerektirdiği konusunda, genel olarak kabul gören ortak bir görüş bulunduğunu ifade eder: İktidar gücünün kullanılması ve liderle taraftarları arasındaki özel bir ilişki. Sayarı, iktidarın, çoğu liderlik tanımında son derece önemli bir rol oynadığını ve siyasi liderlere genellikle başkalarını etkileme ve onları denetleme vasıtalarına sahip güç kullanıcıları olarak bakıldığını söyler.

Günümüzde liderlik sadece partilerde değil, bütün modern örgütlenmelerde hayati işlevlere sahip bir görevdir. Doğal olarak kurumsal yapı içinde liderlik kurumsallaşmanın getirdiği sınırlamalarla bağlıdır. Ancak aslında kurumsal yapı, liderin başarısının en önemli güvencelerinden biridir. Modern toplumda artık liderin başarısı mutlak egemenliğinden değil, verimli ve iyi işleyen bir kurumsal yapıyı iyi yönetebilmesinden kaynaklanır (Özdalga, 2005: 63).

Dolayısıyla siyasi liderlik sadece siyaset biliminin ilgi alanına giren bir konu olmayıp siyasi liderliğin hemen hemen bütün sosyal bilimlerin veya disiplinlerin ilgilenmesi gereken boyutları bulunmaktadır. Açıkçası liderlerin ve kararlarının tüm ülkeyi ilgilendirip etkilemeleri ve lider seçilene kadar yaşanan süreçler bu ilgiyi adeta zorunlu kılmaktadır.

Örneğin son dönemde ülkemizde Ana muhalefet Partisinde (CHP) yaşanan hızlı ve çarpıcı lider değişimi (Mayıs 2010'da D.Baykal'ın yerini K. Kılıçdaroğlu'nun alması) sürecinin çok çeşitli boyutları bulunmakta ve bu sürecin ileride çok daha detaylı araştırmalara konu olacağını tahmin etmek zor değildir.

Tuncay (1996: 184) ise siyasi parti liderliğinin diğer örgütlerdeki liderlikten daha büyük önem taşıdığını söyler. Bu nedenle siyasi liderin özel nitelikleri, örgütün büyümesinde ve başarısında son derece etkilidir. Tuncay'a göre liderin hitabet gücü, ideolojik boyutu ve propaganda usullerine bağlılığı liderlerin uyum ve uzlaşma kapasitesi ve de olaylardaki cesareti ile tecrübesi, onun karizmatik lider olabilme vasfına etki etmektedir.

2.3. Siyasi Parti

Siyasal partilerin mevcut faaliyetleri zaten bize kuruluş amaçlarını ve varlık sebeplerini açık bir şekilde göstermektedir. TDK'nın Güncel Türkçe Sözlüğü'nde siyasi parti kelimesi "Politik hayatın en önemli öğesi olan ve belli bir siyasi görüşü temsil eden parti, siyasal parti" şeklinde açıklanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2010).

Kışlalı'ya göre siyasal partiler, bir program çerçevesinde, siyasal kararları etkilemek ve bu amaçla siyasal iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenmiş kuruluşlardır. Siyasal partilerin yapısal farklılıkları, aynı zamanda toplumsal tabanlarının, dolayısıyla da ideolojilerinin farklılığını yansıtır. Kışlalı'ya göre siyasal parti sistemleri ise, rejimlerin gerçek yüzlerinin anlaşılmasında, çok kez anayasalar kadar önem taşır ve siyasal partiler, demokratik olsun olmasın, tüm çağdaş siyasal rejimlerin işlemesinde çok önemli görevler üstlenirler (2000: 261).

Bir diğer tanıma göre siyasi parti, demokratik bir yönetimde, iktidar yetkilerini kullanan ya da iktidarı serbest seçimle ele geçirebilmek için özgür bir ortamda yarışan ve belli bir programa bağlı olarak bir araya gelen kişilerin oluşturduğu siyasal bir örgüttür (Aliefendioğlu, 96).

Toparlayacak olursak siyasi partileri tanımlamak için şu ortak özellikler sayılabilir: "Siyasal partilerin siyasal iktidarı ele geçirmek veya iktidarın kullanımına ortak olmak amacıyla örgütlenmesi; iktidarı ancak ve sadece halkın desteğiyle ele geçirme yöntemlerini uygulaması; amaçlarını gerçekleştirmek için sürekli ve ülke geneline yayılmış bir örgüt yapısına sahip olması; belirledikleri hedeflerini gerçekleştirmek için mutlaka kamuoyuna sunulmuş bir programa sahip olması gerekir." (Çetin, 2007: 51).

3. SİYASİ PARTİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI, AMAÇLARI VE YASAL STATÜLERİ

3.1. Siyasi Partilerin Ortaya Çıkışı

Siyasal iktidarı ele geçirmeyi hedefleyen veya iktidarı ele geçirdikten sonra sürdürmek amacıyla tarih boyunca kurulmuş bir çok grup olmuştur.Ancak, bu grupların siyasal parti şeklinde örgütlenmeye gitmeleri modern dönemin getirdiği bir olgudur (Çetin, 2007: 51).

Bu nedenle ilk bakışta siyasi partilerin kuruluşunun çok eski tarihlere gittiği düşünülebilir. Aslında çağdaş siyasal partiler yaklaşık yüzyıllık bir geçmişe sahiptir. Çağdaş anlamda ilk siyasi partiler Amerika Birleşik Devletleri'nde ve İngiltere'de ortaya çıkmıştır (Yanık, 2002: 1).

Duverger'e (1974: 16) göre genellikle partilerin gelişimi, demokrasinin gelişimine, yani oy hakkının ve parlamentonun yetkilerinin genişletilmesine bağlı görünmektedir. Siyasal meclisler fonksiyonlarının ve bağımsızlıklarının genişlediğini gördükçe, bu meclislerin üyeleri, eylemlerinde ahenk sağlayabilmek için, ortak niteliklerine göre gruplaşma gereği duymuşlardır.

Ayrıca oy hakkı genişletilip yaygınlaştırıldıkça, adayları tanıtabilecek ve oyları bunlara çekebilecek komiteler yoluyla seçmenlerin örgütlendirilmesi zorunluluğu artmıştır. Dolayısıyla Duverger partilerin doğuşunu parlamento gruplarının ve seçim komitelerinin doğuşuna bağlar.

3.2. Siyasi Partilerin İşlevleri

Siyasi partilerin işlevine gelecek olursak siyasi partilerin en önemli işlevi, toplum içindeki dağınık siyasal görüşlere ve eğilimlere açıklık getirerek onlara yön vermeleri, ülke sorunlarını belirginleştirmeleri ve bu sorunların çözümünü ve çalışma esaslarını gösterir tüzük ve programları ile halktan iktidar olabilmek için oy istemeleridir. Siyasi partiler, toplumdaki ayrı ya da çatışan görüşleri temsil ederek demokrasinin çoğulculuk ve katılımcılık ilkelerinin yaşama geçirilmesini ve ulusal istencin oluşmasını sağlar (Aliefendioğlu, 106).

Şener'e (1995: 1) göre siyasi partilerin, halkın siyasete katılımını sağlayan araçlar olduğunu ve halkın siyasal hayata katılmadığı bir zeminde ise, demokrasiden söz edilemeyeceğine vurgu yapar. Dolayısıyla Şener'e göre siyasi parti denildiğinde, doğrudan doğruya demokrasinin ürünü olan bir örgüt hatırlanmaktadır, ancak aynı zamanda demokrasiyi de var kılan siyasi partilerdir.

Yanık (2002: 2) tarihsel ve yaygın olarak siyasal partilerin çağdaş demokrasiler içinde seçimler yoluyla iktidarı ele geçirmek isteyen örgütler şeklinde ortaya çıktığını ifade eder ve bu açıdan partilerin temelinin demokratik çoğulculuk olduğuna vurgu yapar. Şimdiye kadar yapılan tanımların çoğunda iktidarı ele geçirme hususu ön plana çıkarılmaktadır.

Aslında ülkemizde parti sayısının çokluğu ve gerçek anlamda iktidara talip olan parti sayısının 3-4'ü geçmemesi iktidarı ele geçirme konusunda ümitleri kalmasa bile partilerin varlıklarını sürdürebildiklerini göstermektedir. Bu durum da bize aslında partilerin bu hedef dışında başka amaçlarla da kurulabileceği ve yaşayabileceğini göstermektedir. Bu durum başlı başına ayrı bir çalışmanın konusu olabilir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığı siyasal partilerin önemini bir kez daha gündeme getirmeye başlamıştır. Türkiye'yi birliğe ortak olacak şekilde iktisadi, siyasal ve sosyal reformlara hazırlayacak olan siyasal partilerdir. Türkiye'nin halen üyelik müzakereleri yürüttüğü AB ülkelerinde siyasal partiler demokrasinin merkezini oluşturur (Caha, 2010).

3.3. Mevzuatımızda Siyasi Partiler

Siyasal partilerin hukukun düzenleme alanına alınmaları çok eski tarihlere gitmez. Ancak Almanya ve İtalya'da yaşanan siyasal tecrübelerden sonra, partilerin yasal bir çerçeveye oturtulmasının gerekliliği anlaşılır ve bu nedenle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, önce İtalya ve Almanya'dan başlayarak siyasal partiler hukuksal düzenlemelere konu olur.

Ülkemizde birçok ülkede olduğu gibi partiler siyasal olarak önemlerinin yanında anayasal bir konuma da sahip durumdadır. Zaten kazuistik bir Anayasa olduğu belirtilen 1982 Anayasa'sının siyasi partileri es geçmesi düşünülemezdi. Bu bağlamda partiler, anayasamızın özel koruması altındadır ve diğer benzeri kuruluşlardan farklı

olarak ancak Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılabilirler. Tabii parti kapatmada her ne kadar son dönemde AB Uyum Süreci çerçevesinde siyasi partiler için de kapatılma konusunda bazı olumlu gelişmeler yaşanmış olsa da bu konuda Avrupa'da demokratik standartları gösterdiği söylenen Venedik Kriterleri'nin tam olarak karşılanmadığı da acı bir gerçektir. Dolayısıyla bu hususta ilerleyen yıllarda müzakere sürecinde AB İlerleme Raporlarında bu konularda ülkemizde yaşanan sıkıntıların tekrar tekrar gündeme gelmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Türkiye'de Parti kavramı mevzuatımıza 1961 Anayasası ile girmiş, daha sonra parti kavrama 13 Temmuz 1965 tarihli 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununda yer verilmiştir. Aynı şekilde bu kavrama 1982 Anayasası'nda ve 24 Nisan 1983 tarihli 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununda da yer verilmiştir. 1982 Anayasası'nın 68. ve 69. Maddeleri, esas olarak partilerin yasal boyutunu düzenler ve siyasal partilerin demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsurları olduklarını vurgular.

1982 Anayasası'ndan sonra çıkan 24.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunun 1965 yılında çıkarılan 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu gibi partileri özel olarak düzenlemiştir. Bu kanunun 3. maddesi siyasal partiyi "Anayasa ve kanunlara uygun olarak, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yolu ile, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık programları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplumun içinde çağdaş medeniyet seviyesine ulaşılması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar" şeklinde tanımlamıştır (Yanık, 2002: 5-13).

Siyasi Partiler Kanunu'na göre, partiler merkez ve taşra teşkilatı olarak örgütlenmeye gider ve Merkez teşkilatında en üst organ olarak, Büyük Kongre vardır. Ayrıca Genel Başkan, Merkez Karar, Yönetim ve İcra Organlarıyla Merkez Disiplin Kurulu vardır. Taşra örgütünde ise, İl teşkilatı, İlçe teşkilatları ve Belde teşkilatları vardır (Şener, 1995: 1).

Erdem (2001: 86) Siyasi Partiler Kanunumuzu eleştirirken siyasi partilerin örgütlenme modelini tek tip olarak çizdiğini ve bu modelin içindeki unsurların tek tip tanımlandığını ve düzenlendiğini belirtir. Adı geçen eski siyasetçiye göre demokratik düzende devleti siyasi partiler idare etmesi gerekirken, ülkemizde ise tam tersine devletin siyasi partileri idare etme durumunun söz konusu olduğunu dile getirir.

Erdem'e göre bu kanun partilerin yönetim kurullarının sayısından kongrelerin sayısına, yönetim kurullarının hangi kararı verip hangi kararı veremeyeceğine kadar her şeyi düzenlemiştir. Hatta üye nasıl kaydolur, kim kimi tayin eder, kim kimi görevden alır, itirazlar, kongreler ne olur; bütün bunlar tek parti yönetimiyle, tek parti anlayışıyla düzenlenmiştir.

Şu husus vurgulamadan geçilemez: Hemen bütün ülkelerde Dernekler Kanunu çerçevesinde faaliyet gösteren siyasi partiler, Dünya`da ilk defa ülkemiz için özel olarak çıkarılan bir Siyasi Partiler Kanunu düzenlemesine sahne olmuştur (1965). Dünya`da bizden sonra bu konuda özel bir yasa hazırlayan ülke ise Federal Almanya olmuştur (1967). Daha sonra Avusturya (1974), Portekiz (1977), Çek Cumhuriyeti (1991) ve İsrail(1992) özel bir siyasi partiler yasasına sahip ülkeler olmuştur (Demir, 2009a).

Bu konuda öncülük ettiğimiz görülmekte olup bunun demokratikleşme boyutu tartışmalıdır. Bir başka deyişle bu konudaki öncülüğün arkasında yatan saikin her şeyi kontrol etme ve özellikle o dönem ki Soğuk Savaş dönemi korkularının yattığı söylenebilir.

4. SİYASİ PARTİLERDE LİDER EGEMENLİĞİ

1911 yılında ünlü yazar Robert Michels o günün koşullarından yola çıkarak siyasî partilerin daima oligarşik eğilimler sergilediklerini inandırıcı şekilde savunmuştur. Michels'in adeta bir sosyolojik kanun kesinliğinde ifade ettiği bu önerme, siyaset bilimi literatüründe "oligarşinin demir (veya tunç) kanunu" olarak adlandırılmaktadır (Özbudun, 2010).

Michels çalışmasında Alman Sosyal Demokrat Parti SPD'yi incelemiştir. Michels çalışmasında işçi sınıfını iktidarı amacıyla kurulmuş olan SPD'nin zaman içinde kurumsallaşan ve katılaşan yönetim yapısı nedeniyle, bu amacın mümkün olmadığını belirtir. Michels'e göre SPD

aracılığıyla iktidara işçi sınıfı değil, ancak parti içinde az sayıda kişiden oluşan bir "oligarşi" gelebilir (Özdalga, 2005: 57).

Daha açacak olursak; Michels'in düşüncesine göre kitleler genellikle hareketsiz ve edilgendir. Bu nedenle de işlerin yürüyebilmesi için bazı kişilerin ipleri eline alması kaçınılmazdır. Başlangıçta kendiliğinden ortaya çıkan ve geçici gibi görünen bu "şefler" giderek kalıcı ve hatta "yerlerinden oynatılamaz" konuma gelirler. Her örgütlenme, eninde sonunda mutlaka bir oligarşi yaratır (Kışlalı, 2000: 268).

Ayrıca Michels'e göre oligarşi eğilimi parti örgütünün büyümesi ile doğru orantılıdır. Örgüt büyüdükçe çoğunluğun siyasal karar alma sürecine doğrudan katılması, yani kendi kendini yönetmesi, teknik bakımdan imkânsız hale gelir. Üstelik örgütün genişlemesi ile ortaya çıkan yönetim sorunları, uzmanlık, özel eğitim ve bilgi gerektirir. Ancak, üyelerin çoğunluğu bu yeteneklere sahip olmadığından örgüt büyüdükçe teknik bakımdan çok daha etkili ve verimli olan hiyerarşik bir idari yapıya bürünür (Bektaş, 1993: 16).

Bu eğilimin en iyi şekilde gözlemlenebileceği partiler ise şaşırtacak şekilde demokratik partiler, özellikle sosyalist partiler ve devrimci işçi partileridir. Çünkü muhafazakâr partilerin oligarşik niteliği zaten tartışma gerektirmeyecek derecede açıktır. Oysa oligarşik olguların bunlara karşı mücadele etmek amacıyla ortaya çıkmış solcu partilerde de ortaya çıkması bu sözü geçen eğilimin evrenselliğinin kanıtıdır (Özbudun, 2010).

Duverger olaya biraz daha farklı bir açıdan bakar. O'na göre demokrasi çağımızın hakim doktrini olmaya devam etmekte ve iktidarın meşruluğunu tayin etmektedir. Bu nedenle partiler doğrudan doğruya, demokratik doktrinlerin daima sözkonusu olduğu siyaset alanında faaliyet gösterdikleri için bu hususu daha da çok dikkate almak zorundadırlar. Dolayısıyla Duverger'e göre partiler, kendilerine demokratik görünüşte bir liderlik sağlama konusunda son derece dikkatli olmak zorundadırlar. Ancak işin bir de pratik boyutu vardır: Pratik etkinlik, partileri karşıt yöne doğru kuvvetle iter. Demokratik ilkeler, liderliğin bütün kademelerde seçimle belirlenmesini, sık sık yenilenmesini, kolektif nitelik taşımasını ve zayıf bir otoriteye sahip bulunması demektir. Bu şekilde örgütlenen bir parti ise, siyaset mücadelesi için gerekli silahlara sahip olamayacaktır. Aslında eğer bütün partiler aynı yapıyı kabul etselerdi, savaş koşulları hepsi için aynı olacağından, bunun bir zararı dokunmazdı. Ancak içlerinden biri, otoriter ve otokratik biçimde örgütlenmiş olursa, bu durumda diğerleri ondan aşağı kalacaklardır (Duverger, 1974: 189, 190).

Dolayısıyla partilerin yönetici kadrolarının, partinin tabanından bağımsız hareket edebilme olanakları ve özellikle de seyrek ve ağır değişir olmaları önemlidir. Partilerin yönetici kadrolarının yenilenmesindeki bu zorluk, bir yandan kitlelerdeki söz konusu tutucu eğilimlerden, öte yandan da yöneticilerin sahip oldukları olanaklardan kaynaklanır (Kışlalı, 2000: 269).

Demokrasilerde rekabet olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Bu açıdan bakınca, tek kişi egemenliğine dayalı ve kişilere bağlı olmayan kuralların işlemediği bir parti modelinin en menfi yönü de gerçek anlamda rekabetin ortadan kalkmasıdır. Bu da demokrasiden söz etme imkânı bırakmamaktadır. Doğal olarak gerçek anlamda bir rekabet önceden belirlenmiş makul kuralların varlığını gerektirir (Özdalga, 2005: 59).

5. ÜLKEMİZ SİYASİ PARTİLERİNDE DURUM

5.1. Ülkemiz Partilerinde Lider Egemenliği

Parti içi demokrasiyle ilgili olarak ülkemizde sıkça sözü edilen konulardan biri, liderlerin partilere egemen oluşlarıdır. Partilerin alt birimlerinin üst birimler üzerindeki yetki ve etkileri beklenen düzeyde olmayıp parti içi alışkanlıklar bile, bu eğilimin devamını sağlamaktadır. Gerçekten Türkiye'de liderler, partilerden daha fazla tanınmaktadır. Zaman zaman partilerin isimleri bile hatırlanmaz, ama liderler hatırlanır (Şener, 1995: 2).

Yanık (2002: 186) göre günümüzde Türk siyasal partilerinin tamamında çok ciddi olarak lider sultası mevcuttur. Bunun yanında parti merkez yönetimlerinin oligarşik tutum ve yaklaşımları da sorunun boyutunu büyütmektedir. Bu durumun esas nedeni ise, demokratik siyasal kurumsallaşmanın sağlanamamasıdır. Yanık'a

göre bu bağlamda lider sultası ve oligarşik örgütlenmenin olgusal bazı dayanakları olsa bile, bu bir kader değildir. Zira çoğulcu demokratik rejim, bazılarının iddia ettikleri gibi gerçekleştirilemeyecek ütopik bir ideal değildir.

1980 askeri müdahalesi sonrasında siyasi yasaktan yaklaşık 10 yıl sonra eski liderlerin tekrar siyasal arenada aktif rol almaları Türkiye'de "liderlik" kavramının ne kadar önemli olduğunu; neredeyse partilerin varlığını bile etkileyebildiğini ortaya koymaktadır. 1980 öncesi önde gelen siyasi liderlerin ve yakınlarındaki siyasi elitin çoğunluğunun yeniden siyasal yaşama dönmesi ve önemli mevkilere gelmesi araştırılması gereken gerçekten de önemli bir olgudur (Bektaş,1993: 8).

Aliefendioğlu (107, 108) parti başkanlığı sultasına dayalı bir yapılanma ve yönetime yansıyan oligarşik eğilimin Anayasaya aykırı düşeceği gibi, siyasal partilerin halka verdikleri demokratik temsil sözüne ve siyasal ahlaka uymayacaklarını ifade eder. Burada tabii Duverger'in yukarıda demokrasi ve partiler konusundaki görüşlerini hatırlamakta fayda var.

Yine Aliefendioğlu siyasal partilerde lider sultası ve oligarşik yönetim eğiliminin sürekli gözlendiğini ve milletvekili adaylarının merkezden belirlenmesi yönündeki eğilimin, lider hegemonyasını artırıcı bir etken olduğunu ifade eder. Aliefendioğlu'na göre parti başkanlarının isteklerine ya da görüşlerine karşı çıkanların milletvekili adayı olabilme ya da yeniden seçilebilme şansları yok denecek kadar azdır (107, 108).

Özdalga (2005: 8) ise Türkiye'de partilerde oligarşik eğilimler bulunduğu yaklaşımını geçerli kabul etmez. Oligarşi, kurumsal yapının ve modern bürokrasiye dayanan yönetim tarzının bir sonucudur. Avrupa'daki partilerde de tamamen o koşullara bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Özdalga Türkiye'deki partilerde kurumsal bir işleyişin bulunmadığını ve modern bürokrasiye dayanan bir yönetime de rastlanmadığını ifade eder. Bu nedenlerle ülkemiz partilerinde oligarşi veya oligarşik eğilimler bulunmaz.

Özdalga'ya (2005: 58) göre oligarşinin yerine liderin etrafında genellikle az sayıda kişiden oluşan bir "yakın çevre" vardır. Lider ve yakın çevre arasında, tamamen lider tarafından belirlenen tek yönlü bir ilişki vardır. Bu çevre liderin keyfine göre kolayca değiştirilebilir ve bazı aşırı durumlarda tek kişiye kadar bile inebilir.

Türkiye'deki partiler kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Özdalga (2005:49) Türkiye'de siyasal partilerin en belirleyici özelliğinin tek kişinin mutlak egemenliği üzerine kurulan kişi partisi olmaları ve büyük ölçüde bu nedenle kurumsal bir yapıya sahip olamadıklarını dile getirir. Özdalga'ya göre lider partinin sahibidir, parti içi iktidarı tek başına elinde tutar ve o gücün parti içinde işleyişinde sınır bulunmaz. Liderin sahip olduğu gücün kaynağı, önceden belirlenmiş kurallar ve tüzük gibi hukuki metinler değil, fiili durumlardır.

Özdalga bu düşüncesini çeşitli örneklerle pekiştirir:

> *"Kongrelerde partililerin oylarıyla işbaşına gelen yerel örgütler, genellikle tüzüklerde bulunan oldukça demokratik hükümlere rağmen, eğer lider uygun bulmazsa asla görevde kalamaz. Tüzük ve yasalardaki hükümlere rağmen, fiiliyatta yapabilecekleri fazla bir şey yoktur…*
>
> *Yine parti siyasetinin oluşturulması da tek başına lidere ait bir yetkidir. Lider partiyi ilgilendiren en hayati konular dahil her alanda, isterse hiç kimseye danışmadan tek başına karar alır ve partiyi bağlayıcı politika açıklamaları yapar…*
>
> *Lider parti üyesi olsun veya olmasın, uygun gördüğü herhangi bir kişiyi parti içinde uygun gördüğü herhangi bir göreve getirebilir, onu istediği yetkilerle donatabilir…" (Özdalga, 2005:50).*

Sayarı (2008: 11) ise liderlerin Türkiye'deki siyasi gelişmelerin seyrindeki ağırlığı tek faktör olmasa da büyük ölçüde bu liderlerin parti örgütleri üzerindeki neredeyse mutlak denetiminden kaynaklandığına vurgu yapar. Sayarı, seçimlerde milletvekili adaylarının kim olacağını belirleyen, siyasi patronajın nasıl dağıtılacağı konusunda baş seçici olan, son derece geniş bir otorite (Mahalli birimleri feshetme ve muhalif üyeleri örgütten atmaya yarayan yasal araçlar gibi) kullanan parti liderlerinin, örgütsel otonomiyi kısıtlayarak, ellerine muazzam bir güç geçirmiş olduklarını dile getirir.

Sayarı'ya göre Batıdaki benzerleriyle karşılaştırıldığında, Türkiye'deki siyasi liderlerin,

parti örgütleri üzerinde çok daha fazla kontrolleri vardır ve buna bağlı olarak kritik iç ve dış siyaset meselelerinde kişisel olarak karar verme olanakları çok daha büyüktür. Sayarı da Türkiye'de liderlerin bir kez parti başkanlığına geldikten sonra, çoğu zaman üst üste gelen seçim yenililerine rağmen, partilerinin başında çok uzun süre kalabilmelerinin parti liderlerinin kişisel güçleriyle örgütlerin güçsüzlüğü arasındaki uçurumun önemli bir göstergesi olduğunu ifade eder.

Özbudun (2010) olaya biraz farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Son on yıllarda bütün belli başlı partiler, milletvekili adaylarının tümünü veya büyük çoğunluğunu, önseçim veya aday yoklaması yöntemleri ile değil, merkez yoklaması yoluyla yapmışlardır. Özbudun adayların parti merkez karar ve yönetim organlarınca belirlenmesi anlamına gelen bu yöntemde parti liderlerinin tercihlerinin büyük ağırlık taşıdığının bilinen bir gerçek olduğunu kabul eder.

Gene de, Özbudun'a göre parti liderlerinin milletvekili adaylarının belirlenmesinde âdetâ bir "tek seçici" gibi davrandıkları algılaması abartmalıdır. Özbudun merkez yoklaması adı verilen yöntemde elbette partinin merkez karar ve yönetim organında müzakereler ve tartışmaların cereyan ettiğini, partinin yerel örgütleriyle gayrı resmi nitelikte de olsa bazı nabız yoklamaları gerçekleştirildiğine vurgu yapar.

Aday belirlemedeki yanlış tercihlerin seçimlerde ağır bir maliyetinin olabileceği açıktır. Bu nedenle başta parti lideri olmak üzere merkez karar ve yönetim organları, bu yetkilerini özenle ve dikkatle kullanmak zorundadırlar.

Buran parti disiplininin yaygın olduğu ve parlamenterlerin objektif ve tutarlı olarak karar verebilme alışkanlıklarının düşük düzeyde olduğu siyasal sistemlerde, parlamentoların hükümeti denetlemelerinin güçleştiğine işaret eder. Buran, parti başkanlarının hükümetin içinde önemli görev veya görevlerde bulunmalarının hükümetin parlamento tarafından denetlenmesini engelleyen en önemli etkenlerin başında geldiğini belirtir (2005: 131). Bu durum da liderlerin -özellikle iktidardayken- aşırı güçlenmesinin ne gibi diğer etkilerinin olabileceğini göstermektedir.

Kocabaş (2007) "emanetçi partiler" veya "emanetçi parti liderleri"nin ortaya çıkma sebebinin "liderler sultası"ndan kaynaklandığını açıklar. Kocabaş gerçek demokrasilerde bunun olamayacağını ve liderlerin ancak birkaç dönem partilerinin başlarında kalabildiklerini söyler ve şöyle devam eder:

> *"Hele başarısızlıkları ve en ufak bir suiistimalleri halinde partilerinin başını hemen terk ederler ki, bu erdemli hal bizim demokrasimizde yoktur. Bizde, bir parti lideri başarılı da başarısız da olsa, adı suiistimallere de karışsa partinin başını terk etmez. Türkiye'de parti liderlerinde genelde "ölene kadar iş başında kalmak" sendromu yaşanır ki, buna "liderler sultası" denilmiş, bir nevi padişahlığı aratamayacak hal almıştır."*

Özdalga (2005: 54) Türkiye'deki partilerde güdük kalmış kurumsal yapıya da dikkat çeker. Özdalga'ya göre Türkiye'deki partilere egemen olan kişi yönetimi doğal olarak kurumsallaşmaya ve rasyonel işleyişe karşı en katı biçimde direnir. Çünkü kişisel hedeflere bağlı olmayan kurumsal yönetim liderin mutlak egemenliğinin son bulması sonucunu doğuracaktır.

5.2. Ülkemizde Siyasi Partilerde Lider Değişimi

Ülkemizde çok partili demokrasiye geçişten bu yana geçen 50 küsur yıllık dönemde kurulan 180 civarında partide bir-iki istisna dışında genel başkanların parti içi seçimler yoluyla değişmediği bir gerçektir (Demir, 2009b).

Türkiye'de yeni siyasi liderlerin ortaya çıkışı genellikle tepeden inmeci yöntemlerle -parti içi darbe denilebilir- ve sınırlı bir rekabet ortamı içinde söz konusu olmuştur. Bunda Osmanlı'dan miras kalan siyasi kültür de etkili bir rol oynamıştır.

Aslında sadece parti delegelerinin parti genel başkanını seçmesi hukuken herhangi bir sakınca olmayabilir. Ancak "liderliğin parti içinde açık, adil ve eşit şartlarda yapılan delege seçimleri sonucu rekabet rotamı yaratılarak bir yarışma ve politik uzlaşma geleneğine uygun belirlenmesi, gerek liderin gerekse temsil ettiği partinin demokratikliğini ve gücünü ortaya koyabilmesi açısından önemlidir." (Tuncay,1996: 185).

Bazı batı toplumlarında sıkça görüldüğü gibi,

başarısız olduğu için parti liderliğinden ayrılmak veya yönetimi daha dinamik ve genç kadrolara bırakması gibi durumlar maalesef ülkemizde pek görülmemektedir. Bu durum da yetenekli ve dinamik yeni lider adaylarının ortaya çıkmasını engellemenin yanı sıra partilerin uzlaşmaz tutumlar sergilemesine de neden olmaktadır. Böylece ülkede demokrasinin yerleşmesinde en önemli etken olan siyasal sistemin işleyişi daha da zorlaşmakta ve tıkanmalar görülmektedir[1].

Gerçekten, ülkede birçok siyasi parti gelip geçmekte, ama ne hikmetse liderler hep aynı kalmaktadır. Zira, siyasi parti tüzükleriyle liderlere geniş yetkiler tanınmaktadır. Zaten ilerleyen bölümlerde bazı partilerin tüzükleri özel işlenecektir. Böylece partide hemen bütün sorunların çözümünde genel başkanlara "son sözü" söyleme yetkisi verilmektedir. Bu nedenle, bugün herhangi bir "siyasi parti" adı anılınca akla hemen şu veya bu siyasi "lider" gelmektedir.

Şu bir gerçek ki siyasi partilerimizde bugüne kadar lideri tartışmak veya değiştirmek yolu daima kapalı olmuştur. Seçimlerin kazanılması veya kaybedilmesi liderin konumunu asla etkilememekte; çağdaş yönetim tekniklerinin gereği olarak başarılı olsunlar veya olmasınlar bir performans değerlendirmesi sonucu liderler kendiliğinden çekilmeyi bilmemektedirler (Demir,2009b). Hatta son yıllarda örnekleri görüldüğü üzere çekilirmiş gibi yapıp daha güçlü geri dönmekte ve koltuğa daha sıkı sarılmaktadır.

Milletvekilleri için de partilerinde kısıtlamalar vardır. "Lider istediği zaman partinin kurucuları dahil seçilmiş milletvekillerini bile derhal ihraç ettirebilmekte; büyük iller de dahil olmak üzere, istediği il veya ilçe yönetimini hemen feshederek üye kayıt defterlerine el koyabilmekte veya defterleri tamamen ortadan kaldırabilmekte, yeniden topladığı ve yazdığı üyeler ile yeni bir il kongresi yapabilmektedir" (Demir, 2009b).

Ayrıca, hemen bütün parti tüzüklerinde genel kurulları "seçimli olağanüstü toplantıya" çağırmaya Genel Başkanın yetkisi vardır. Partilerin "oligarşik" yapılanmasının bir diğer olumsuz sonucu da, siyasetten soğumayı ve siyasal yelpazedeki bölünmüşlüğü körüklemesi, dolayısıyla siyasi istikrarı olumsuz etkilemesidir. Zira, başta liderleri olmak üzere kendisini değiştirmekte zorlanan, değişime ayak uyduramayan siyasi partilerimiz, toplumdaki gelişmelere de ayak uyduramamakta ve uzak kalmaktadır (Demir, 2009b).

Bir başka görüşe göre siyasi partilerde yukarıda belirtilen sıkıntıların ortaya çıkmasının nedenlerinden biri 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanun'un düzenlemesinde siyasal partilerle ilgili birçok hususun parti tüzüklerinin düzenlemesine bırakılmış olmasıdır (Önel, 2009).

Yasanın tanımış olduğu bu imkân nedeni ile özellikle parti yönetim kadrosu, parti tüzüğünü istedikleri gibi hazırlamakta ve kendi istemedikleri şekilde gelişebilecek etkenleri veya yeni lider adaylarını saf dışı bırakmaktadırlar. Özellikle yukarıda da ifade edildiği üzere parti genel başkanına çok geniş yetkiler tanınmakta, genel anlamda başkanlar da bu yetkileri kendilerine rakip olarak gördükleri parti üyelerini yıldırmak ve saf dışı bırakmak için kullanabilmektedir. Bu durum ülkemizde yeterli siyasi bilinç ve kültürün oluşmamış olmasından da kaynaklanmaktadır (Demir, 2009b).

Çaha, partilerin lider sultasına dayalı hiyerarşik ve oligarşik yapısının, başta milletvekilleri olmak üzere parti mensuplarının bireysel inisiyatifini ve tercihini adeta yok eden parti disiplininin, partiyi adeta "modern cemaat" haline getiren parti tüzüklerinin Türk siyasal partilerinin demokrasiyle ilgili yaşadıkları ana sıkıntılardan biri olarak gözüktüğünü dile getirir.

Analizin kapsamı biraz daha genişletilebilir. İster siyasette, ister iş dünyasında, isterse gönüllü kuruluşlarda liderlik değişimi sürecini iyi yöneten bir toplum olduğumuz söylenemez. Liderlik değişimi sürecinin sadece liderlerin görevde kalma sürelerini kısıtlamak olmayıp bu sürecin iyi yönetilmesi ciddi bir hazırlık gerektirir. Bunun bizzat liderlerin kendilerinin en önemli görevleri arasında yer alması gerekir.

Sadece ülkemizde değil, dünyada da kurumsallaşma sürecinin belki de en kötü yönetilen adımlarından birisi liderlik değişimi

[1] Daha detaylı bilgi için bkz. Atar,1990:79'dan aktaran YANIK, Murat (2002), Parti İçi Demokrasi, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.

adımıdır. Bu sürecin en önemli sorumlularından biri olan liderler, değişimi kendileri için bir tehdit unsuru olarak görme eğilimleri nedeniyle, değişim sürecini yönetmek yerine ertelemeyi tercih ederler (Argüden, 2002). Partiler için de aynı durum geçerlidir. Liderler nöbet değişimini vakti gelince kabullenmeli ve parti menfaati için yeni adayları tehdit olarak algılamamalıdır.

İşin doğrusu liderliğini üstlendiği kurumla kendini özdeşleştiren ve hayatının başka boyutlarını kısıtlayanlar hem kendilerine, hem de kuruma zarar verdiklerinin farkına bile varmakta güçlük çekerler (Argüden, 2002). Siyasi partilerde liderlerin de bunu çok iyi algılaması gerekmektedir.

Demir (2009e) lider değiştirememenin ya da yenileyememenin sonucu olarak demokrasimizin kalitesinin de bozulduğu görüşünü dile getirir. Demir'e göre bunun sebebi parti içi demokrasi ve demokrasi içinde rekabet olmadığı için "nitelikli kadrolar"ın yetişmesi ve `sorunlara somut çözüm önerileri içeren programlar` hazırlanması mümkün olmamasıdır. Parti örgütüne hakim olan gruplar başarısızlıklarına rağmen parti yönetiminde kalmakta, kadro ve düşünce değişimini önlemeye devam edebilmektedir.

5.3. Ülkemizde Lider Oligarşisinin Nedenleri

Siyasi partilerin aday belirleme süreçlerinde lider odaklı tavır almaları lider sultasının varlığına işaret etmekte olup bu duruma neden olan etmenlerden bir diğeri de toplumsal siyasal kültürdür. Bunun ana nedeni ise lider eksenli bir siyasal ve toplumsal kültüre sahip olmamızdır. Bu kültüre göre karizmatik ve kitleleri peşinden sürükleyecek bir lider, etrafına topladığı ekibi ile birlikte siyaset alanına çıkacak, ülke sorunları için siyaset üretecek ve bunu toplumun gündemine taşıyacaktır. Hiçbir lider veya yönetici, kitlenin meşrulaştırımı olmadan "sulta" kuramaz ve liderleri bu zihniyete sürükleyen de neticede kitleler ve bu kitlelerin beklentileridir.

Lider sultasının oluşmasında sebep olarak gösterilebilecek bir diğer etken de ise Türk demokrasi hayatında siyasi partilerin kişilere bağımlı olmaları, partilerin kurumsallaşamamasıdır. Doğal olarak kişiler üzerinden yürüyen siyasi partiler, kişiler sahneden çekildiğinde etkinliğini yitirmişlerdir (Çarkçı, 2010).

Demir (2009a) de ülkemizde, Türk siyasi partiler sisteminin başlıca sorunlarından biri olan "liderler oligarşisinin" aşılamamasının ve dolayısıyla "parti içi demokrasinin" kurulamamasının nedenleri arasında, partilerin henüz kurumlaşmış bir yapıya sahip olamamalarının gösterildiğini dile getirir. Demir'e göre Batı`da 19. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan siyasi partiler, ister istemez 150 küsur yıllık bir süreç içinde birtakım geleneklere, belirli bir siyasi etiğe sahip kuruluşlar olarak toplumda yerlerini almışlar ve siyasi hayatın "vazgeçilmez" unsurları (mütemmim cüzleri) olmuşlardır.

Yukarıda Michels'in görüşleriyle açıklanan evrensel nitelikteki bu eğilim, Türkiye'nin kendisine özgü siyasi, sosyolojik ve tarihsel şartları nedeniyle Türk partilerinde özellikle güçlüdür. Doğası gereği kişisel bir yönetim tarzı olan altı yüz yıllık bir monarşi döneminden sonra, ülkemizde Cumhuriyet'in ilanından sonra gene doğası gereği kişisel liderliği ön plana çıkaran bir tek-parti dönemi yaşanmıştır. Çok-partili döneme geçişle de çok değişiklik meydana gelmemiş, bu dönemde de istisnasız bütün belli başlı partiler güçlü kişisel liderlik özellikleri sergilemişlerdir. Bu eğilimin bazı kanunî tedbirlerle ortadan kaldırılabileceğini ummak, hayli naif bir beklenti olmaktan öteye geçememektedir (Özbudun, 2010).

Şener'e (1995:3) göre mevcut hukuk düzeni içerisinde, ister istemez, ortaya bir karizmatik lider, hegemonik lider kavramı çıkmaktadır. Şener Siyasi Partiler Kanunu belli bazı kurumlarıyla, verdiği yetki ve sorumluluklarla bu yapıya destek verdiğini söyler, ancak yine de bu sonucu yalnızca hukuk düzenine bağlamak sağlıklı değildir. Şener bunun çok değişik nedenleri bulunduğunu söyler ve şöyle devam eder: "Ortalama on yılda bir askeri darbelerin yapıldığı, siyasi partilerin tasfiyeye uğradığı bir ülkede, partiler tasfiye sonrası yeniden örgütlenebilmek için böylesine karizmatik kişiliklere ihtiyaç duymaktadırlar. Karizmatik lider, normal dönemde birleştirici bir unsur işlevi görürken, askeri darbelerin ardından da, yeniden kuruluşu gerçekleştiren toparlayıcı bir isim olmaktadır. Dolayısıyla demokrasi geleneğinin askıya alınmadan, kesintiye uğramadan sürdürülmesi, bu eleştirilen noktanın aşılmasına katkı sağlayabilecektir."

Demir (2009b)'e göre Türkiye`de siyaset yapmak aslında dar anlamda "örgütçülük", siyasetin amacı ise parti örgütünü ele geçirmek haline gelmiş ve örgütte etkili olmak ise temel olarak delegelikleri ele geçirmek demektir. Aslında partilerin çözüm üretme ve ekip yetiştirme gibi kaygıları yoktur. Böyle bir durumda demokratik sistemin çözüm üretmekte yetersiz kalma ve tıkanma olasılığı artmaktadır. Demir ülkemizin içinde bulunduğu sorunların demokratik sistem içinde çözülememesinin ve kangren haline gelinceye kadar beklenmesinin temel nedeninin de bu olduğunu söyler.

Tuncay(1996:165) işin bir de mesleki anlamda siyaset yapmaya getirilen hukuki sınırlamalar boyutuna da dikkat çeker. Örneğin yetişmiş bürokratların, devlet memurlarının önündeki siyaset yasakları nedeniyle siyasi faaliyet yürütemediklerini ifade eder. Böylece Tuncay'a göre çok sınırlı kişinin bu işe girmesiyle politika adeta profesyonel bir meslek haline gelmekte ve bu profesyonelce kuralları aşmak ise mümkün olamamaktadır.

Tuncay(1996: 166) ayrıca işin ekonomik boyutuna da değinir ve ekonomik yapının da diğer hukuki ve siyasi yapı kadar önemli olduğunu vurgular. Tuncay'a göre ekonomik dengenin kurulabildiği, sosyal güvenliğin ve daha adil bir gelir dağılımının sağlanabildiği batı demokrasilerinde, katılımın boyutlarının arttığı görülmektedir.

Tıncay'ın düşüncesine göre ülkemizde büyük ekonomik güç farklılıkları nedeniyle oluşan psikolojik olumsuz etkiyle katmanlara ayrılan üyeler arasında kendiliğinden geri çekilme ve merkezi yapı içinde buyruklara itaat etme; yani oligarşik bir anlayışın ekonomik boyutu gündeme gelmektedir.

5.4. Ülkemizde Siyasi Parti Tüzüklerinde Durum

Tüzükler bir parti için çok büyük önem taşıyan hukuki belgelerdir. Uyup uymadıkları bir tarafa bırakılırsa iktidarda veya muhalefette olan partilerin nasıl davranacakları tüzüklerinde mevcuttur. Netice itibariyle siyasal hayatı düzenleyen tüzüktür (Erdem, 2001: 71).

Bu çerçevede bu kısımda Parlamentoda temsil edilen siyasi partilerin tüzüğünde liderlik süreleri konusunda ne gibi düzenlemeler olduğunu inceleyeceğiz. İktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Tüzüğü'nde "Madde 75 - Genel Başkanlık İçin Adaylık Koşulları" başlığı altında şu ifadeye yer verilmektedir: "Parti Genel Başkanı, büyük kongre tarafından gizli oyla seçilir. Ancak aynı kişi, kurucu genel başkanlık hariç, en fazla olağan dört dönem genel başkan seçilebilir" (www.akparti.org.tr,2010). Görüldüğü gibi iktidar partisinde liderlik dört dönemle sınırlandırılmaktadır.

Ana muhalefet Cumhuriyet Halk Partisi(CHP)'nin tüzüğünde başkanın kaç dönem için seçilebileceği konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır (www.niluferchp.org, 2010). Sosyal demokrat olduğunu iddia eden bir partinin aslında ülkemizde öncü olması beklenirdi. Gerçi yukarıda böyle değişimle ilgili bir maddenin eklenmesine karşı görüşlere de yer verilmişti. Bu nedenle belki lider görev süresi konusunda bir madde eklenmesi de faydası tartışmalı bir hususdur. Ancak şu da unutulmamalıdır ki bunu ileri süren Özbudun başarılı bir liderin kaybından söz etmektedir.

Bir diğer Meclis'te grubu olan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin tüzüğünde de başkanın en fazla kaç dönem için seçilebileceği konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır (www.mhp.org.tr, 2010). Bu bilgiler bize muhalefet partilerinin bu hususta iktidar partisi kadar böyle bir maddeye ihtiyaç duymadıklarını göstermektedir.

CHP tüzüğünde olduğu gibi MHP'nin tüzüğünde de Genel Başkana oldukça geniş yetkiler verildiği görülmüştür. Zaten her iki partide de seçimlerde elde edilen sonuçlar başarı olarak nitelendirilemese de başkanların koltuğunun sarsılmaması bu yetkilerden kaynaklanmaktadır. Ana muhalefet Partisi CHP'de son dönem meydana gelen liderlik değişimi ise zaten olağanüstü şartların ve gelişmelerin sonucu olarak meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu değişimi de normal, gönüllü ve sadece siyasal performansın belirleyici olduğu bir değişim olarak kabul edilemez.

Meclis'te grubu olan bir diğer parti olan Barış ve Demokrasi Partisi'nin tüzüğü incelendiğinde de Genel Başkan'ın görev süresinin azami kaç dönem olabileceğine ilişkin herhangi bir

hükme rastlanmamıştır (www.bdp.org.tr, 2010). Aslında halihazırda partide eşbaşkanlık sistemi uygulaması mevcuttur, ancak Türkiye'de siyasi partiler kanununa göre eşbaşkanlık sistemi olmadığı için, BDP'nin 1. Olağan Kongresi'nde resmiyette genel başkanlığın dönüşümlü yapılması kararlaştırılmıştır ("BDP' de dönüşümlü Eşbaşkanlık dönemi", 2010).

Demokrat Parti'nin tüzüğüne baktığımızda Başkan'ın görev süresine ilişkin olarak şu hükme yer verilmiştir: "MADDE 47 Parti genel başkanı büyük kongrece Siyasi Partiler Kanununun ilgili maddeleri uyarınca en çok üç yıl için seçilir. Aynı kişi ara vererek dahi olsa, en fazla dört olağan büyük kongre'de Genel Başkan seçilebilir." (www.dp.org.tr, 2010). Demokrat Parti'de AKP gibi başkanlığın en fazla dört dönem olabileceğine yer verilmiştir.

6. AVRUPA'DAN LİDER DEĞİŞİMİ ÖRNEKLERİ

6.1. İngiltere'den Örnekler

6.1.1. Thatcher'in Liderliği Bırakması (1990)

İngiltere'de ekonomik sıkıntıların (ekonomik durgunluk, yüksek enflasyon, dış ticaret yetersizliği, üretimde ciddi düşüş) had safhaya çıktığı bir dönemde, Margaret Thatcher 1979 yılında radikal Muhafazakar hükümetin başında başbakan olmuştur. Bu yeni liderle beraber 1980'ler; özelleştirme, "halk vergisi" gibi radikal değişikliklerin yaşandığı yıllar olmuştur. Thatcher hükümeti 1983 ve 1987 Parlamento seçimlerinde üstünlük sağlayarak iktidarını devam ettirmiştir. 1982 yılında yapılan Güney Atlas Okyanusu Savaşı'nda Arjantinlilere karşı kazanılan zafer, Thatcher'in popülaritesini zirveye çıkarmıştır.

1990 yılının Kasım'ında Thatcher'in siyasi kariyerinin sona ermesi, halkın oyları sonucu olmamıştır. Örneği pek görülmeyen şekilde Thatcher'in uyguladığı siyaset nedeniyle parti mensuplarının güvenini yitirmesi sonucu meydana gelmiştir. Durumdan memnun olmayanlar, Başbakanın, Muhafazakar Parti iç tüzüğüne göre bile yanlış hareket ettiğini göstermeyi başarmıştır. Böylece, Thatcher'in uzun süren başkanlığından rahatsızlık duyanlar mevcutken, bu suçlamadan sonra "problem" tam olarak somutlaşmıştır. Bu yüzden Thatcher -seçimlerde kazanmasına rağmen- görevinden istifa etmiş ve yerine eski Maliye Bakanı John Major geçmiştir ("İngiltere: Dün ve Bugün", 2010).

6.1.2. Tony Blair'in Liderliği Bırakması (2007)

İngiltere'de İşçi Partisi'nin başına Tony Blair geçtiğinde henüz 43 yaşındaydı ve büyük ümitlerle iktidara gelmişti. İşçi Partisi Blair'in liderliğine kadar uzunca bir süre muhalefette kalmıştı. Liderliği süresince partisine 3 seçim zaferi kazandırdı, ama Irak Savaşı ve yaptığı hatalar Blair'in sonunu da hazırladı denilebilir.

Tony Blair 2007 yılında yıprandığını anlayınca daha fazla dayanamadı ve koltuğunu partisinin ikinci adamı Maliye Bakanlığını yapan Gordon Brown'a bıraktı. Blair bıraktığında henüz 53 yaşındaydı. Sanırım bu yaş ülkemiz standartlarına göre oldukça genç bir yaş sayılır.

İngiltere'de var olan demokratik siyasi işleyiş, başarılı seçim zaferleri üzerinde yükselen iki önemli liderin, yani Margaret Thatcher'in ve Tony Blair'in (hatta Thatcher için Arjantin'le savaşın kazanılması da dahil), parti içi demokrasinin işlemesi sayesinde seçim kaybetmeden istifa etmelerine yol açan bir sistem olarak beğeni toplamaktadır (Gümüştekin, 2010).

6.1.3. Gordon Brown'ın Liderliği Bırakması (2010)

Brown selefi Blair'den Irak'ta ve Afganistan'da askerleri bulunan bir ülke devralmıştı. Brown'ın talihsizliği, bu ülkelerdeki sorunların yanı sıra İngiltere'yi de olumsuz etkileyen küresel ekonomik krizle de mücadele etmek zorunda kalmasıydı.

Brown'ın 3 yıllık Başbakanlığı sonrasında 6 Mayıs 2010'da İngiltere'de yapılan seçimler sonucunda 1997 yılından beri iktidarda olan İşçi Partisi 6 Mayıs 2010 seçimlerinde yerini Muhafazakâr Parti ile Liberal Demokrat Parti'nin oluşturduğu koalisyona bıraktı. Zaten ekonomik kriz ile boğuşan İngiltere'de 13 yıllık iktidarın yıprattığı İşçi Partisi'nin yerini Muhafazakârlara bırakması beklenen bir sonuçtu.

Gordon Brown "Bu ülkeyi seviyorum ve ülkeme hizmet etmiş olmak benim için büyük bir ayrıcalıktır" dedi ve parti başkanlığından istifa etti. Ülkemizdeki örneklerinin aksine ne kimse "Geri dön" diye ağladı ne de kimse evinin önünde

açlık grevi yaptı. Siyasetçiler zaten hizmet etmek için koltuğa otururlar ve nöbet değişim zamanı geldiğinde oturdukları koltukları terk ederler. Bu anlayış Brown örneğiyle Britanya demokrasisinde yeterince oturmuş gözüküyor ve haliyle bu örnek olay Türkiye açısından da ders alınması gereken konulardan biridir (Özen, 2010)

İngiltere örneğine, Batı demokrasilerinin neredeyse tamamında rastlanabilmektedir. Seçimi kaybeden liderler, çekilmeyi bilmektedir. Hatta, partisi kaybetmeden kendisi yıpranmışsa o zaman da bırakabilmektedir (Sazak,2010). Tabii bu son ifadedeki durum ülkemiz için hayal bile edilemeyecek bir olaydır.

6.2. Yunanistan'da Karamanlis'in Görevi Bırakması (2009)

Yunanistan'da 4 Ekim 2009 tarihinde düzenlenen seçimler Yorgo Papandreu'nun liderliğindeki PASOK'un net bir zaferiyle sonuçlanmıştır. Seçimlerden çıkan sorumluluğu ve yenilgiyi üstlenen Yeni Demokrasi Partisi (YDP) Genel Başkanı ve Başbakan Kostas Karamanlis, parti liderliğinden istifa edeceğini açıklamıştır.

Partisi YDP'yi 1 ay sonra olağanüstü kongreye götürecek olan Karamanlis, tekrar aday olmayacağını açıklamıştır. Karamanlis, ayrıca PASOK lideri Yorgo Papandreu'yu da kazandığı zafer nedeniyle kutlamıştır. Halkın bu seçimde verdiği karara saygı duyduğunu söyleyen Karamanlis, her zaman onların son sözü söylediklerini vurgulamıştır ("Karamanlis, parti liderliğinden istifa etti", 2009).

Ayrıca Yunanistan'da yeni Başbakan Yorgo Papandreu ile eski Başbakan Kostas Karamanlis arasında gerçekleşen devir teslim töreni de güzel bir demokrasi örneği şeklinde geçmiştir. Erken seçimden zaferle çıkan solcu PASOK'un lideri Papandreu, şehir merkezindeki İrodu Attiku Caddesi üzerinde bulunan Başbakanlık binasında (Megaron Maksimu) mağlup Karamanlis tarafından karşılanmıştır. Kameralardan uzak 45 dakika görüşen iki lider, ekonomiden dış politikaya tüm sorunlarını samimiyetle konuşmuştur. Ardından kolunu sıvazlayarak Papandreu'ya başarı dileyen Karamanlis, 5.5 yıl çalıştığı Başbakanlıktan ayrılmıştır.

Tüm bunlara ilaveten Yunanistan'da seçim sonrası 24 saatliğine formalite icabı da olsa bir ilk yaşanmıştır. Papandreu 16 olan bakanlık sayısını bazılarını birleştirerek azaltırken, yeni bakanlıklar kurabilmesi için cumhurbaşkanlığı kararnamesinin imzası gerekiyordu. Bunun için de Papandreu'nun başbakanlık yemini etmesi gerekiyordu. Cumhurbaşkanı'nın eşlik ettiği solcu lider başpiskopos önünde İncil'e el basarak yemin etti. Yeni bakanların bugün yemin edecek olması nedeniyle Papandreu bir günlüğüne de olsa Karamanlis'in liderliğindeki Yeni Demokrasi (ND) partisinin kabinesine başkanlık etmiştir (Kırbaki, 2009).

Komşu Yunanistan'da yaşanan tüm bu olayların ülkemiz siyasetindeki ortamı ve ilişkileri düşündüğümüz zaman ülkemiz için de güzel örnek oluşturduğunu belirtmek gerekir. Her ne kadar bu yaşananlar ekonomik kriz üzerine Yunan Meclis'inden geçen ağır ekonomik paket nedeniyle ülkenin karışmasına engel olamamışsa da yaşanan demokratik lider değişimi tarihe not düşülmüştür.

7. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Demir'e (2009d) göre "Türk siyasi yönetim sistemini ve yapısını yakından etkileyen lider hegemonyasına son vermek; ister istemez Siyasi Partiler Kanunu'nda radikal değişiklikler yapmak, özellikle parti içi demokrasinin işlemesine olanak sağlamak ve bu suretle aynı parti içinde başka liderlerin filizlenmesine imkan vermek, siyasi partilerin kabuk değiştirerek kendi içinde yenilenmelerini sağlamak ve kişisel nedenlerle siyasi partilerin parçalanmasının ve ufalanmasının önüne geçmek, alınması gereken başlıca önlemler arasındadır."

Demir (2009d) parti içi demokrasiyi sağlayacak `parti üyeliği` ile ilgili birtakım hukuki hükümler yanında, `partinin yönetim ve işleyişi` ile ilgili birtakım hükümlerde de radikal değişiklikler yapılmasının şart olduğunu öne sürer. Demir bu nedenle, Siyasi Partiler Kanununda yapılacak parti içi demokrasiyi sağlayıcı değişikliklerin, muhalif üye ve lider adaylarına parti içinde kalarak mücadeleyi sürdürme olanağını `yasal güvence` içinde vereceğinden, ülkemizdeki `aşırı çok parti` sisteminden `ılımlı çok parti` sistemine geçmeyi de kolaylaştırıcı etkide bulunacağı görüşünü savunur.

Demir (2009c) parti içi demokrasi" için, "parti disiplini" ile dengelenecek şekilde, aşağıdaki hükmün Siyasi Partiler Kanununa (SPK) yerleştirilmesinin yarar sağlayacağını ifade eder: "Genel başkanların en fazla üst üste üç olağan genel kurul dönemi seçilebilmeleri imkanı sağlanmalı; aradan bir olağan genel kurul dönemi geçmeden yeniden aday olması ve seçilmesi engellenmelidir." Ancak, Demir parti içi demokrasi sorununu sadece bir hukuki düzenleme sorunu olarak da görmemek gerektiğini ekler.

Özbudun (2010) çözüm önerisi olarak genel başkanlık süresini kanunla sınırlamanın akla gelebilecek tedbirler arasında olduğunu, ancak bunun bazı sakıncalarına da değinir. "Böyle bir yöntem, bir partiyi başarılı liderinden yersiz yere yoksun bırakabileceği gibi, Putin-Medvedev tarzı muvazaalı bir liderlik değişimiyle de sonuçlanabilir. Böyle bir kanunî sınırlamanın, bildiğimiz kadarıyla, Avrupa ülkelerinde örneği yoktur."

Özbudun ayrıca Siyasi Partiler Kanunu'nun değiştirilerek liderlik oligarşisinin ortadan kaldırılması konusunda bunun yasama yoluyla mümkün olabileceği kanısında olmadığını ve bu durumun çok büyük ölçüde Türk siyasi kültürünün sonucu olduğu görüşündedir. Özbudun'a göre Siyasi Partiler Kanunu'na ne hüküm koyarsanız koyun, Türkiye'de kişisel oligarşik liderlik olgusunu değiştirmek güç görünmekte ve altmış senelik çok partili siyasi hayatımızda hemen hemen bütün partiler lider partileri olmuştur ("Hiçbir sağlıklı demokrasi sabah akşam anayasa tartışmaz", 2010)

Alpay (2010) liderlerin partiye sahip olmasını önlemenin, parti-içi demokrasiyi güçlendirmenin bilinen başlıca yolu olarak milletvekili seçim metodunun değişmesi üzerinde durur: Milletvekilleri başta olmak üzere bütün adayların, tüm parti üyelerinin katılacağı önseçimler yoluyla belirlenmesi. Alpay'a göre eğer Türkiye'deki lider sultası bu yolla kırılacaksa, Siyasi Partiler Kanunu'nun önseçimi zorunlu hale getirmesi gerekir.

Alpay lider sultasını kırmanın ve parti-içi demokrasiyi güçlendirmenin başka bir yolu olarak da, milletvekillerinin seçmenlerine hesap vermelerini sağlayan türde bir seçim sisteminin benimsenmesini gösterir. Alpay sadece bir adayın seçildiği, çift-turlu çoğunluk sisteminin, sadece parti-içi demokrasiyi güçlendirmekle kalmayıp "yönetimde istikrar ve temsilde adalet" idealine en yakın gelen sonuçları verdiğinden emindir.

Demir (2009a) demokrasi geleneği köklü diğer ülkelerde özel olarak düzenlenmiş bir Siyasi Partiler Kanunu bulunmadığı gibi, `parti içi demokrasiyi` düzenleyen özel yasa hükümlerinin de bulunmadığına işaret eder. Çünkü Demir de sorunun, `hukuki` bir sorun olmaktan çok 'politik kültür' ve 'siyasi terbiye' sorunu olduğu fikrini taşımaktadır. Bu nedenle, Demir'e göre halen siyasi partilerimizde egemen olan `liderler sultası` ve buna bağlı olarak gelişen `parti içi demokrasi yokluğu`, esasen bu alanda sağlıklı bir demokrasinin yerleşmesi için gerekli olan henüz olgunlaşmamış bir siyasi kültür eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Kısacası hukuksal düzeyde alınacak önlemler ne derece doğru ve yerinde olursa olsun, düşünsel ve kültürel düzeyde bir düzelme ve gelişme olmadıkça sorunun aşılmasında zorluklarla karşılaşılması kaçınılmaz olmaktadır. Üstelik her seferinde yeni sorunların gündeme gelmesi de engellenememektedir (Demir, 2009a). Dolayısıyla bu sorunların aşılması aslında diğer sorunların çözümü ve gerçek anlamıyla ülkenin kalkınmasıyla yakından ilgilidir.

8. SONUÇ

Liderler değişmeden Türkiye'nin değişmesi beklenemez. Demokratik dönüşüm sadece kurum ve kuralların değişmesini değil aynı zamanda anlayışların, temel kabullerin, bakış açılarının, üslup ve tutumların da değişmesini gerektirir. Zihniyet değişimi olmadan uygulamada netice almanın da imkânı yoktur.

Değişim sürecinde siyasi aktörlerin, liderlerin tutumu en belirleyici hususdur. Değişime taraftar olan veya karşı olan liderler arasındaki mücadele, sürecin gidişatını belirleyecektir. Eğer liderler, liderlerin anlayış ve politikaları değişmiyorsa, büyük bir değişim ivmesi beklenemez (Akdoğan, 2010). Belki de ülkemizin önündeki en büyük sorunlardan biri de statükocu zihniyet ve bu zihniyeti muhafızlığına soyunmuş liderlerdir denilebilir.

Aslında günümüzde siyasi partilerin ilgilenmesi ve programlarında çözüm önerisi getirmesi gereken konuların modern dünyada çoğalmış olması nedeniyle partilerde liderlerin eski tarz mutlak egemenliğinden söz etmek imkanı bulunmamaktadır. Ancak lider ve çevresinin partiye egemen olması durumu söz konusu olabilmekte ve böylece oligarşik bir yapı ortaya çıkmaktadır. Ülkemizdeki uygulamalar da bu açıklamaya uygun düşmektedir.

Bu çerçevede son dönemlerde liderlerin partideki egemenliğinin biraz törpülendiği rahatlıkla iddia edilebilir. Zaten son dönemde Türkiye'de ana muhalefet partisinde meydana gelen lider değişimi ve gerçekleştirilen kurultay sonrasında bir nevi eski liderin kadrosunun tasfiyesine gidilmesi ve Parti MYK kararının kaale bile alınmaması aslında ülkemizde liderlerin de çok sağlam konumda olmadıklarını göstermektedir.

Tüm bu görüşler ışığında ülkemizde ilerleyen süreçle beraber siyasi partilerde lider egemenliğinin giderek daha azalacağı, bunun aslında şartların getirdiği bir dayatmadan kaynaklandığı söylenebilir. Aynı paralellikte ülkede demokratik kültürün daha da gelişmesi durumunda "lider diktası" veyahut "lider sultası" gibi kavramların geçerliliğini yitireceği, ancak oligarşik yapılanma riskinin her zaman mevcut olduğunun akıldan çıkarılmaması gerekir. Aslında tüm sorun aşağıdan yukarıya doğru şekillenmektedir.

Şimdiye kadar üzerinde durulan sorunun çözümü için öncelikle demokrasi kültürü, demokrasi tecrübeleri, demokrasi bilinci ve demokrasi kurumlarının batı standartlarına erişmesi, bunarlın ekonomik gelişme ve refah toplumuyla bütünleşmesi, yani kalkınmış ve sanayileşmiş bir toplum yapısına ulaşmamız gerekmektedir(Tuncay,1996: 187).

Toplumun kültürel yapısı veya eğitim düzeyi gibi unsurların lider ağırlığının belirlenmesindeki önemi göz önünde bulundurulduğunda aslında öncelikli sorunun toplumdaki talep ve algılamanın ne ölçüde demokratik kriterlerle uyum içerisinde olduğudur. Bu nedenle toplum olarak tüm yönleriyle bu konunun üzerine gidilmelidir ve bu konudaki resmi-sivil çabalar artırılmalıdır. Aksi halde demokratik çoğulculuk veyahut çokseslilik bir hayalden ve mevcut siyasal yarış da bir tiyatro gösterisinden ibaret olacaktır.

KAYNAKLAR

Akdoğan, Y. (2010). **Liderler Değişmeden Türkiye Değişmez**, Star Gazetesi, 19.04.2010, http://www.stargazete.com/acikgorus/liderler-degismeden-turkiye-degismez-haber-255924.htm, (22.05.2010).

Aliefendioğlu, Y. **Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri,** http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg16/aliefendioglu.pdf (02.06.2010).

Alpay, Ş. (2010). **Lider Sultası'ndan Kurtulabilir Miyiz?**, Zaman Gazetesi, 3 Nisan 2010, http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=968864 (22.05.2010).

Argüden, Y. (2002). **Liderlik Değişimi,** http://www.arge.com/Yayinlarimiz/Makaleler/IsDunyasi/LiderlikDegisimi.aspx (01.06.2010).

Atar, Y. (1990), **Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Gelişimi ve Siyasi Hayat Üzerindeki Etkileri**, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya.

Bektaş, A .(1993). **Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP ve AP(1961-1980)**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

"BDP 'de Dönüşümlü Eşbaşkanlık Dönemi", http://www. gundem online.net/haber.asp? haberid=86309, (07.06.2010).

Buran, H. (2005). "Parlamentoların İşlevleri, Parlamenter Sistemlerde Hükümetin Parlamento tarafından denetimiyle ilgili sorunlar ve Çözüm Yolları" **21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat**, (Ed: A. Küçük, S. Bakan, A. Karadağ), Aktüel Yayınları, cilt.1, İstanbul.

Çaha, Ö. **"Türkiye'de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği",** http://www.fatih.edu.tr/~omercaha/Makaleler/Turkce%20Makaleler/Secmen%20davranisi%20ve%20partilerle%20ilgili%20makaleler/SiyasiPartilerveAvrupaBirligi.doc (01.06.2010).

Çarkçı, A. (2010). **"Lider Eksenli Siyaset, Lider Sultası ve Siyasal Pratiğimize Yansımaları"** http://www.akifcarkci.com/home.asp, (Erişim Tarihi: 22.05.2010).

Çetin, A. E. (2007). "Siyaset bilimi", **Kamu Yönetimi,** Ayşe Tekin(ed.), Arın Yayınları, Ankara.

Çınar, M. (2008). **"Lider Merkezli Siyaset"**, Radikal Gazetesi, İstanbul. http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=7629 (29.03.2010).

Demir, F. (2009a). **"Siyasi Partiler Kanunu ve Bir Kez Daha Seçilmiş Krallar"**, Gözlem Gazetesi, http://www.tumgazeteler.com/?a=4874069, (Erişim Tarihi: 22.05.2010).

Demir, F. (2009b).**"Liderler Oligarşisi Ne Zaman Sonlanacak"**, Gözlem Gazetesi, http://www.tumgazeteler.com/?a=5021361 (02.06.2010).

Demir, F. (2009c). **"Siyasi Partiler Kanunu'nda Hangi Değişiklikler Yapılmalı"**, Gözlem Gazetesi, http://www.tumgazeteler.com/?a=5108600 (22.05.2010).

Demir, F. (2009d). **"Liderler Sultasını Besleyen Siyasi Partiler Kanunu"**, Gözlem Gazetesi, http://www.tumgazeteler.com/?a=4903966 (02.06.2010).

Demir, F. (2009e). **"Parti Liderleri ve Türk Demokrasisinin Kalite Sorunu"**, Gözlem Gazetesi, http://www.tumgazeteler.com/?a=4992868 (02.06.2010).

Duverger, M. (1974). **Siyasi Partiler**, (Çev: E. Özbudun), Bilgi Yayınevi, Ankara.

Erdem, T. (2001). **Tıkanan Siyaset**, Sel yayıncılık, İstanbul.

Ergün, E. **Liderlik Sanatı**, http://www.biymed.com/trdownload/haberler.asp?id=126 (03.06.2010).

Gümüştekin, T. (2010). **İngiltere Seçimleri,** http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/gumustekin/2010/05/01/İngiltere_secimleri (07.06.2010).

Heper, M. ve Sabri, S. (2008). **Türkiye'de Liderler ve Demokrasi**, Kitap Yayınevi, İstanbul.

"Hiçbir Sağlıklı Demokrasi Sabah Akşam Anayasa Tartışmaz", http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=995929&Date=29.05.2010&CategoryID=133 (02.06.2010).

"İngiltere: Dün ve Bugün", http://www.dilokulu.com/ulkeler_ic.asp?id=139 (07.06.2010).

"Karamanlis, Parti Liderliğinden İstifa Etti" http://samanyolu.com/haber/54455/karamanlis-parti-liderliginden-istifa-etti/ (07.06.2010).

Kırbaki, Y. (2009). **"Yunanistan'da Demokrasi Dersleri"** http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=957975&Date=21.04.2010&CategoryID=100 (07.06.2010).

Kışlalı, A. T. (2000). **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, 8. Baskı, Ankara

Kocabaş, S. (2007). **Türkiye'de Demokrasi Buhranı, İcazetli Muvazaalı ve Emanetçi Partiler 1920-1987**, Vatan Yayınları, 2. Baskı, Kayseri.

Önel,S.(2009).**"Türkiye'deSiyasalPartilerHukukununveSiyasiPartilerinGüncelSorunları"** http://www.teias.gov.tr/eBulten/hukuk/T%C3%9CRK%C4%B0YEDE%20S%C4%B0YASAL%20PART%C4%B0LER%20HUKUKUNUN%20VE%20S%C4%B0YAS%C4%B0%20PART%C4%B0LER%C4%B0N%20G%C3%9CNCEL%20SORUNLARI.htm (01.06.2010).

Özbudun, E. (2010). **"Siyasi Partiler ve Oligarşinin Demir Yumruğu"** Star Gazetesi, 17.05.2010, http://www.stargazete.com/acikgorus/siyasi-partiler-ve-oligarsinin-demir-yumrugu-haber-262577.htm (19.05.2010).

Özdalga, H. (2005). **Kötü Yönetilen Türkiye-Örnek Vaka DSP**, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Özen, A. C., "İngiltere seçimleri ve çıkarılacak dersler", **http://www.haber10.com/makale/19699** (04.06.2010).

Sayarı, S. (2008). **Giriş, Türkiye'de Liderler ve Demokrasi,** (Ed: Metin H., Sabri S.), (Çev: Zuhal B.), (2008), Kitap Yayınevi, İstanbul.

Sazak, D. (2010). **"Asılı Liderlik"**, http://www.milliyet.com.tr/asili-liderlik/derya-sazak/siyaset/yazardetay/ 28.05.2010/ 1237163/ default.htm?ref=haberici (04.06.2010).

Söylemezoğlu, E., **"Siyasette Liderlik Anlayışı"**, http://www.comuliderogrenciler.com/siyasette-liderlik-anlayisi/siyasette-liderlik-anlayisi.html (03.06.2010).

Şener, A. (1995). **"Siyasal Partilerde Liderlik, Yatay İlişkiler ve Yasaklar Sorunu"**, Siyasal Partiler ve Demokrasi Sempozyumu, TESAV Yayınları, İstanbul, http://www.ekitapyayin.com/id/070/siyasi1-5sunus.htm,(19.05.2010).

Tuncay, S. (1996). **Parti içi Demokrasi ve Türkiye**, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Türk Dil Kurumu, **"Güncel Türkçe Sözlük"**, http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=devrim&ayn=tam (27.04.2010).

Yanık, M. (2002). **Parti İçi Demokrasi**, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş, İstanbul.

http://www.akparti.org, "AKP Parti Tüzüğü" (04.06.2010).

http://www.niluferchp.org, "CHP Parti Tüzüğü" (04.06.2010).

http://www.mhp.org.tr, "MHP Parti Tüzüğü" (04.06.2010).

http://www.bdp.org.tr/hakkimizda/tuzuk.html, "BDP Tüzüğü" (07.06.2010).

http://www.dp.org.tr/DPtuzuk.asp, "DP Tüzüğü" (07.06.2010).